

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a Státním rozpočtem ČR
InoBio – CZ.1.07/2.2.00/28.0018**

Genetické markery

Genetické markery

= znaky, které informují o genotypu

- vhodné jsou znaky, které:

a) nejsou ovlivňovány prostředím

b) mají jednoduchou genetickou kontrolu
(nejlépe alelami jednoho lokusu = genové markery)

c) dědí se s neúplnou dominancí nebo jsou kodominantní

Využití genetických markerů:

- studium populací
- studium geografické proměnlivosti
- identifikace šlechtitelského materiálu
- selekce na odolnost (markery rezistence)
- prokazování identity a původu reprod. materiálu
- studium genetického materiálu
- taxonomie

1. Markery morfologické

- barevné a tvarové odchylky listů, popř. habitu (mutanti)

stříhanolisté a kadeřavé formy

purpurové formy (BK, JV, BŘ, JL..)

chlorofyloví mutanti (formy aurea, albina u SM, BO)

2. Biochemické markery

2.1 Fenoly

- **sekundární metabolity**
- **kvalitativní složení stálé, kvantita ovlivňována prostředím a mění se v ontogenet. vývoji**
- **pokud se vlivy omezí a standardizuje se věk, lze je použít jako genetické markery**

Využití:

- **identifikace klonů TP**
- **studium klinálních trendů proměnlivosti**
- **markery rezistence k chorobám a škůdcům (lze identifikovat potenciálně rezistentní genotypy)**

Nevýhody:

- **analytické problémy** (extrakce, rychlá oxidace, problémy se skladováním)
- **variabilita v rámci rostliny, ovlivnění prostředím**

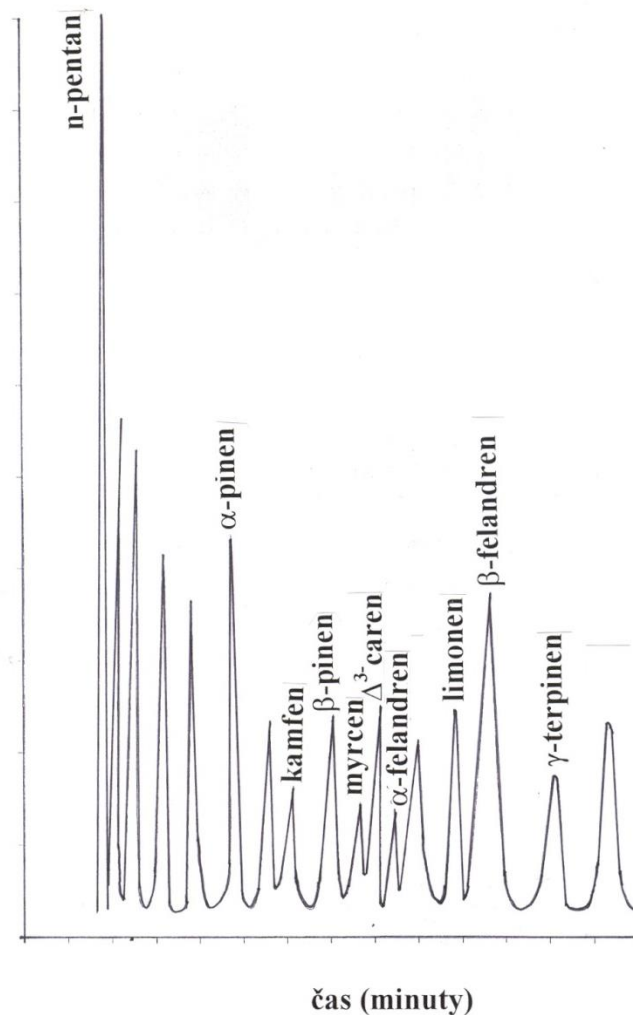
2.2 Terpeny

- **sekundární metabolity**
- **součást pryskyřic a eterických olejů**
- **výskyt u jehličnanů** (ve všech vývoj. stádiích a všech orgánech)
- **existence oddělených pryskyřičných systémů** (kůra, xylem, semena, jehlice..)
- **méně citlivé na vlivy prostředí než fenoly**
- **některé kódovány jedním genem** (α -pinen, β -pinen, myrcen, Δ -3 karenen, limonen, caryophylen, β -felandren)

Princip analýzy:

-zjišťování
kvantity a kvality
terpenů kapilární
plynovou
chromatografií

**Ukázka chromatogramu monoterpenů
a n-uhlovodíků (Squilace 1976 ex Sabor 1998)**

Výhody:

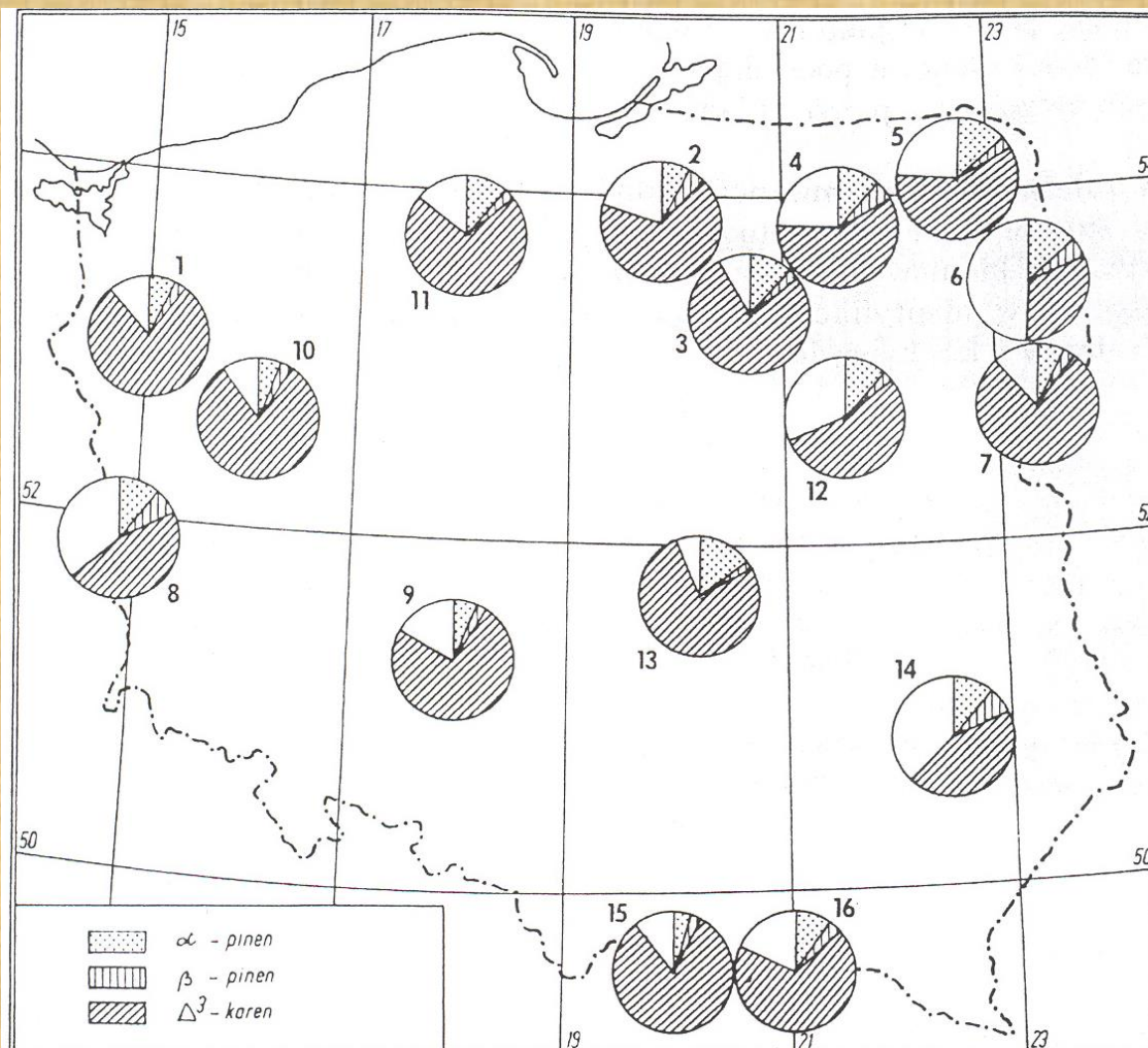
- **snadná a rychlá analýza** (není třeba extrakce, jen u jehlic)
- **stálé** (po extrakci se nemění)
- **negenetická variabilita existuje, ale dá se standardizovat**

Nevýhody:

- **složení se v počátečních vývojových stádiích mění** ⇒ používat materiál od určitého věku
- **sezónní fluktuace terpenů v jehlicích** (v době rašení)
- **variabilita uvnitř rostliny** ⇒ pro odběry volit standardizovaný bod

Využití:

a) studium variability populací

geografická variabilita terpenů v kůře borovice

b) identifikace původu (JD)

c) identifikace spontánních mezidruhových hybridů a studium introgrese

(introgrese = dlouhotrvající spontánní mezidruhová hybridizace, která vede k šíření genů jednoho druhu do druhého druhu)

d) identifikace klonů a kultivarů

c) markery rezistence ke škůdcům (býložravcům, hmyzu) a patogenům (houbám)

2.3 Izoenzymy

- enzymy = bílkoviny s katalytickou funkcí**
- soubor enzymů stálý, prostředím ovlivňována jen kvantita**
- enzym primární produkt transkripce a translace**

DNA

gen

úsek DNA

genová mutace

alela

variaanta
genu

proteiny

enzym

protein s
katalytickou funkcí

izoenzym

molekulární forma
enzymu

Izoenzymy = enzymy se stejnou nebo podobnou funkcí v metabolismu, které se liší v primární struktuře (různé varianty téhož enzymu)

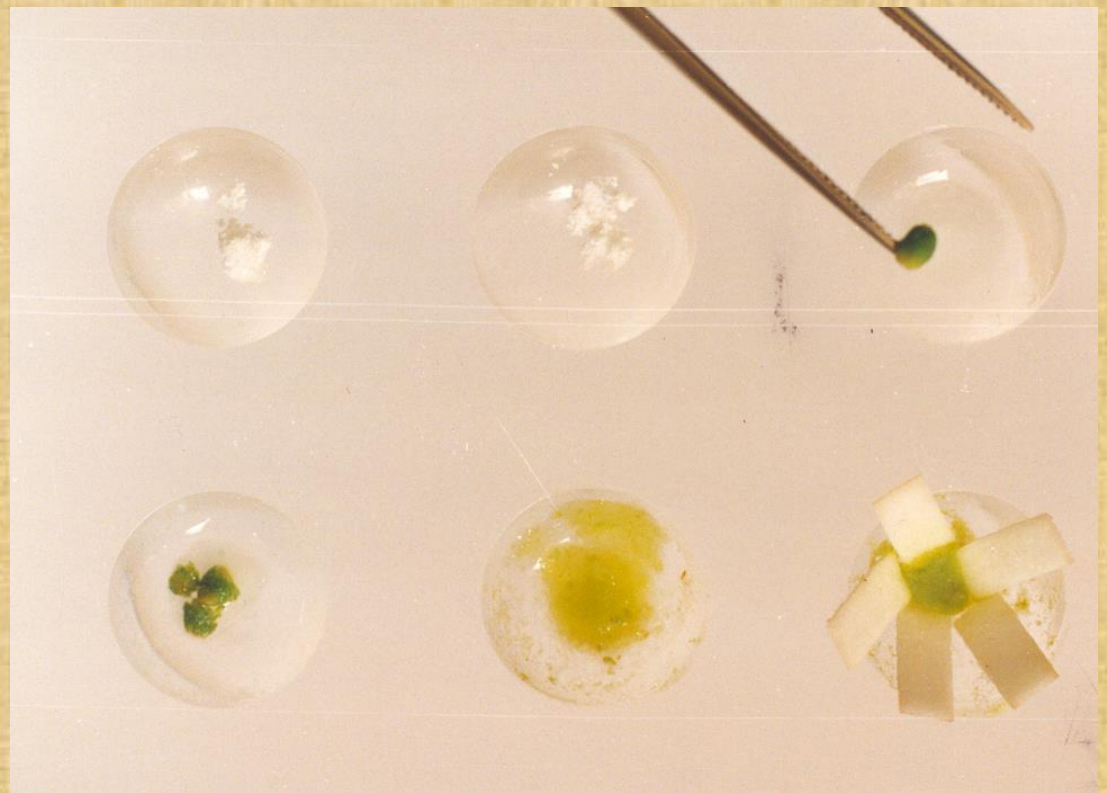
- vznikají genovými mutacemi (liší se v jedné nebo více AMK)

- **katalyzují stejnou reakci, liší se v elektrickém náboji**
- **méně ovlivňovány prostředím než fenoly a terpeny**
- **při analýze sledujeme přímo projevy genů**

Postup izoenzymové analýzy

1. izolace izoenzymu z pletiv

- listy, jehlice, pupeny, semena (u jehličnatých)
- homogenizace v pufru a nasátí homogenátu do výřezu filtr. papíru

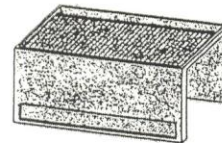
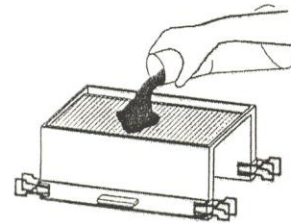
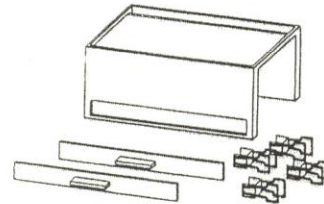
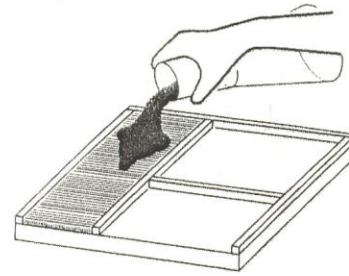

2. Elektroforetická separace

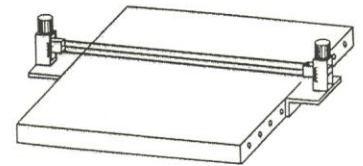
a) medium pro separaci

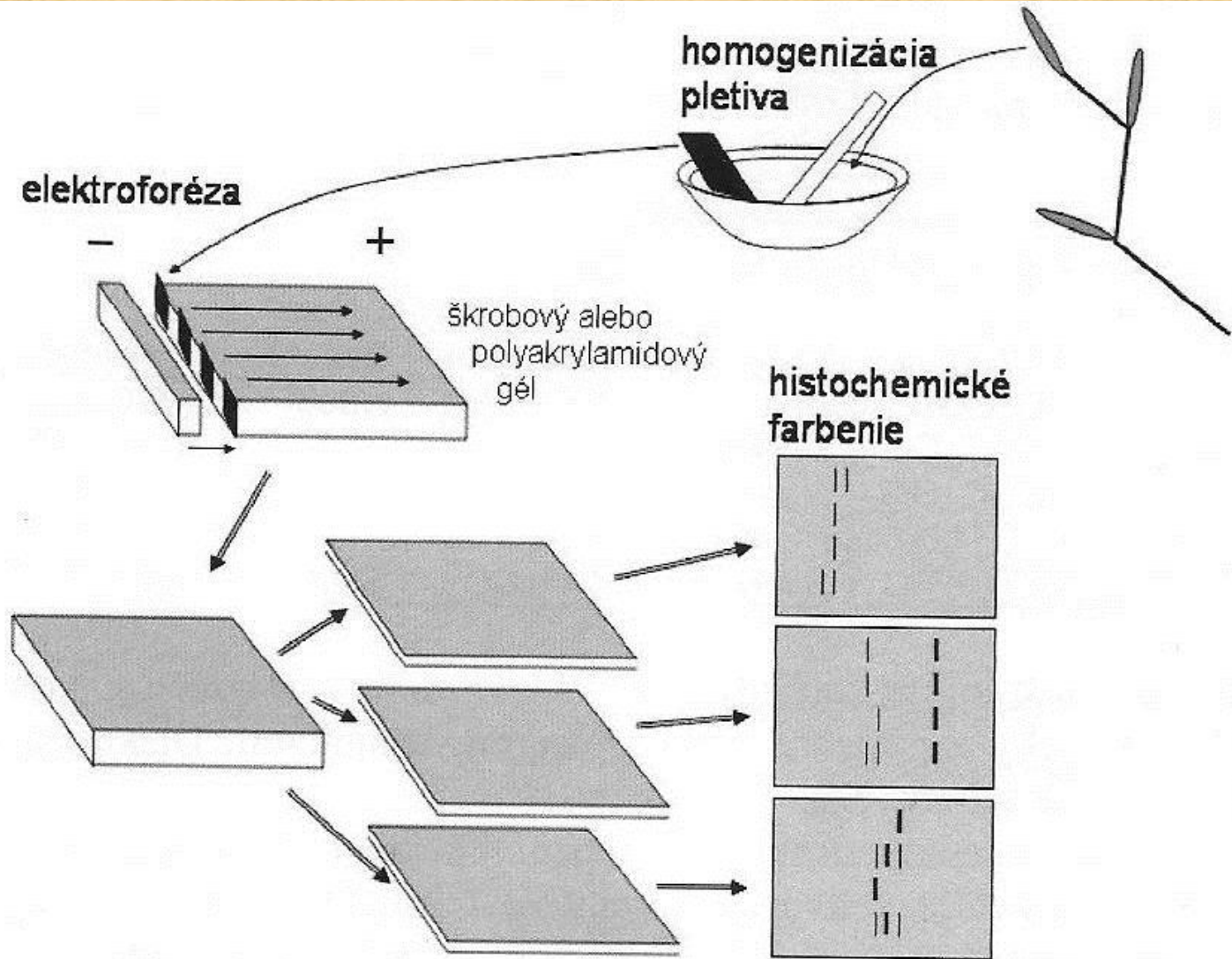
- škrobový nebo polyakrylamidový gel (polymerní řetězcové molekuly)
- působí jako molekulární síto

Příprava škrobového gelu pro izoenzymovou analýzu

Pomůcka pro horizontální řezání gelu

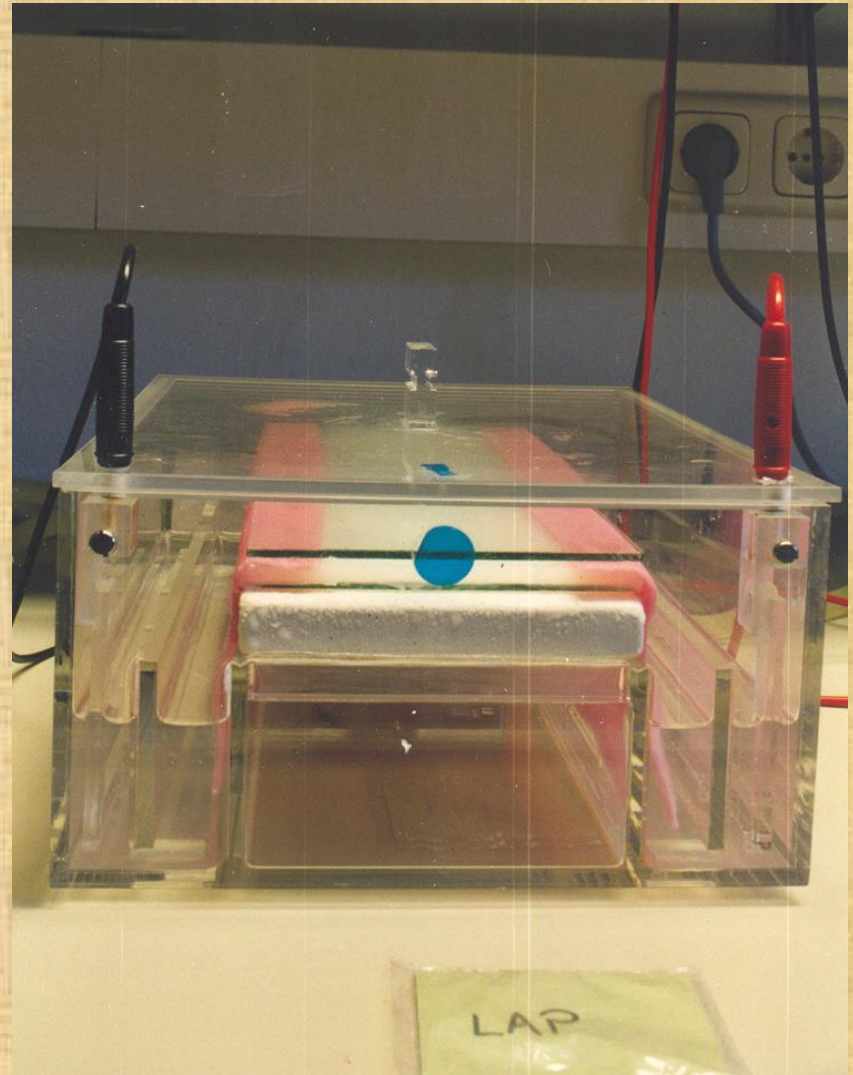

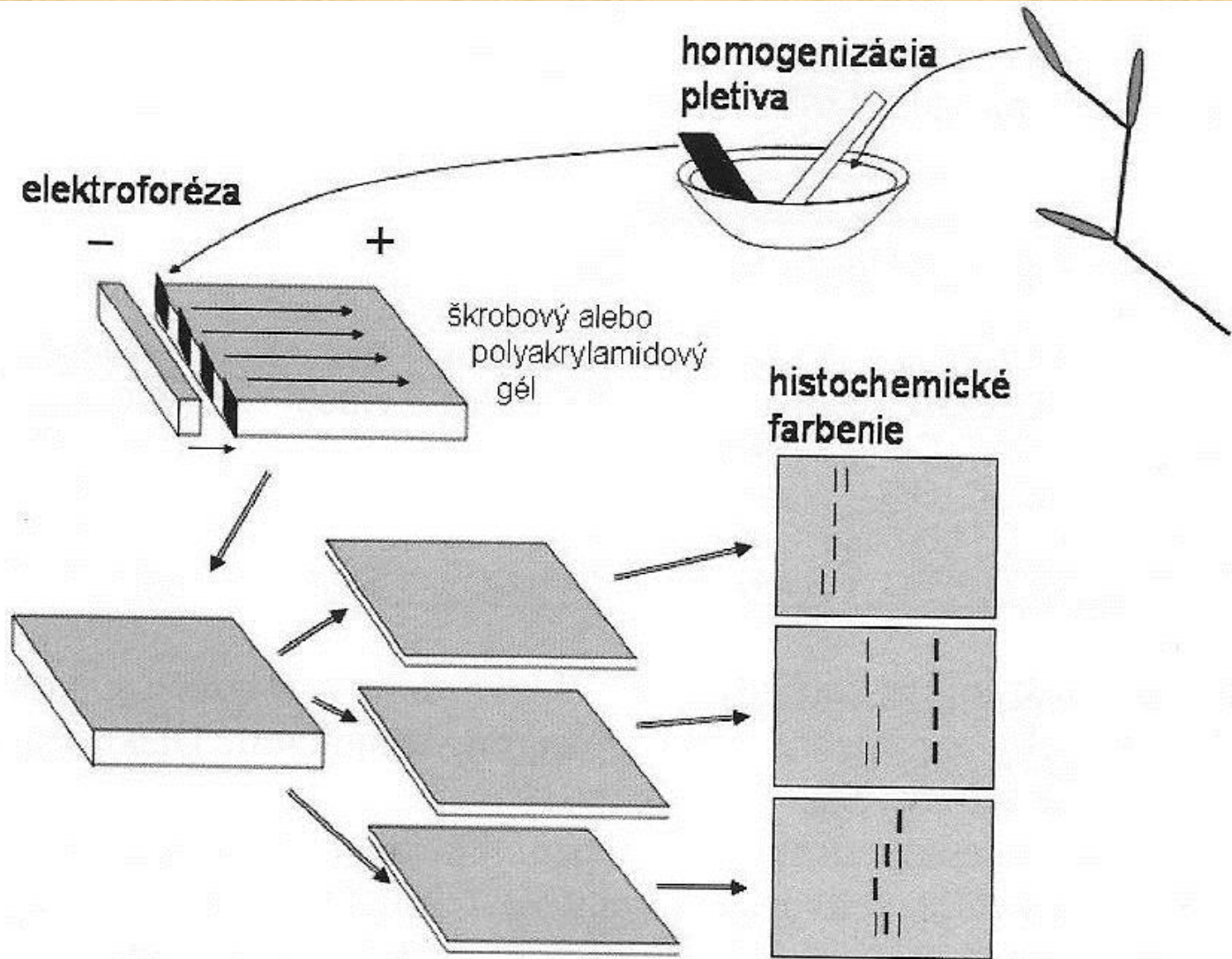

b) elektroforéza

Princip:

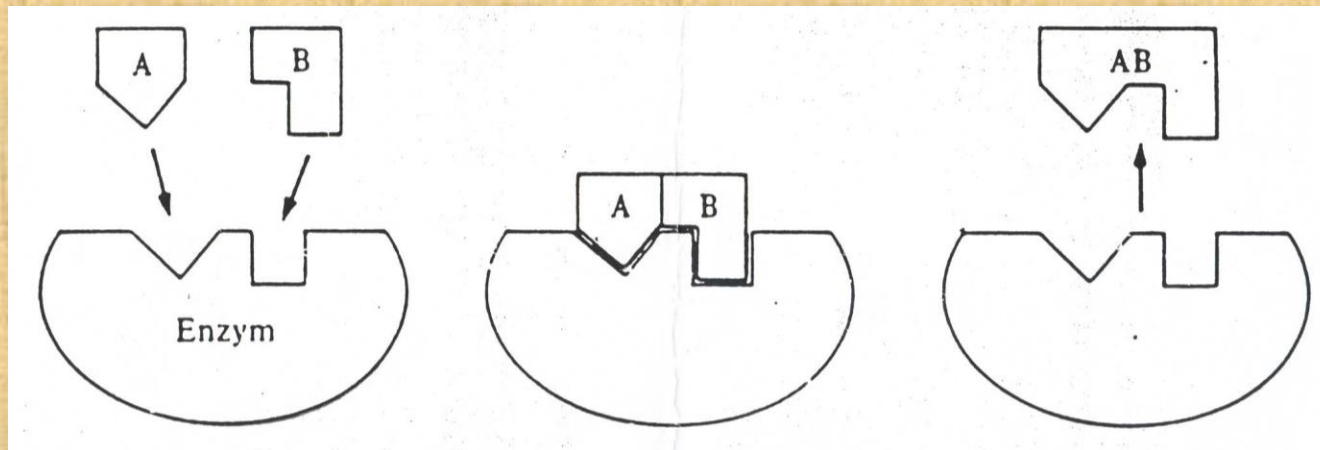
- izoenzymy se liší nábojem (dle zastoupení el. nabitých AMK)
- rychlost pohybu dle velikosti molekuly a náboje

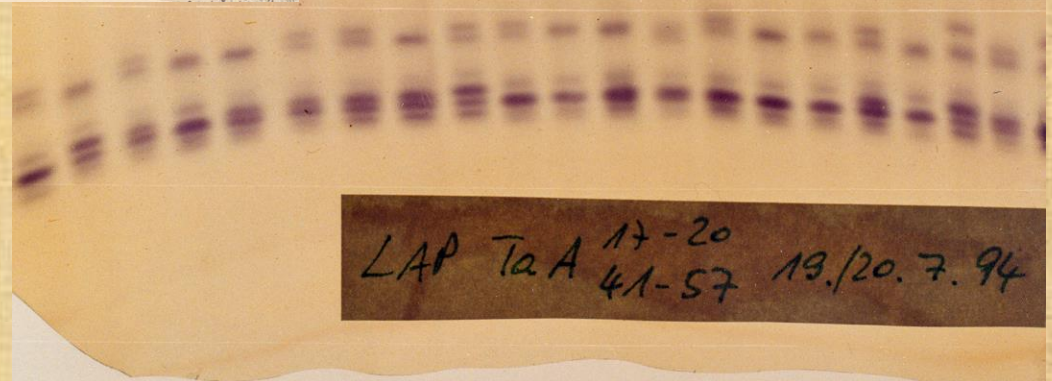
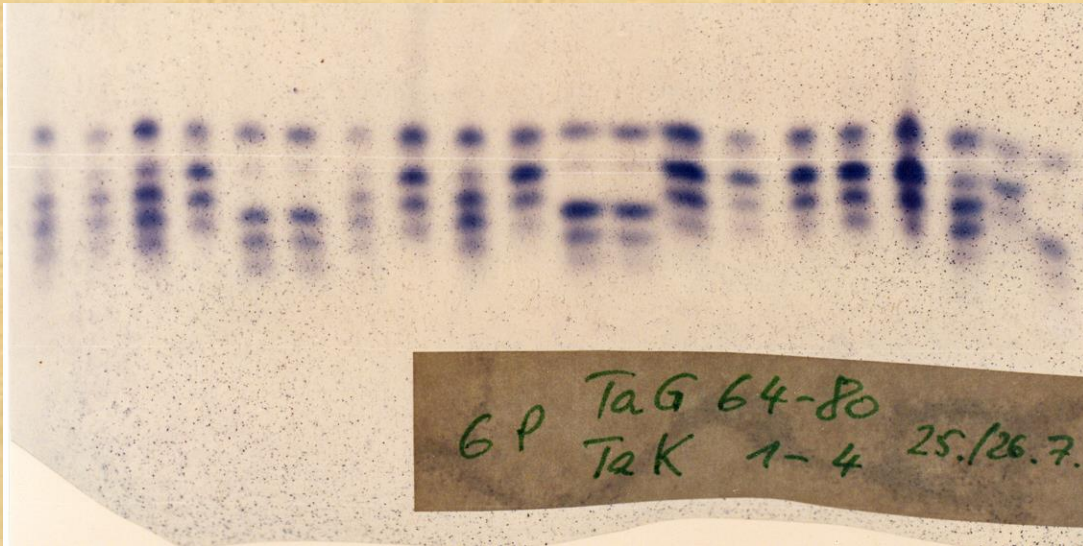
3. vizualizace enzymově-specifickým barvením

- enzymaticky katalyzovaná reakce, při níž vznikají barevné nerozpustné produkty

4. hodnocení zymogramu

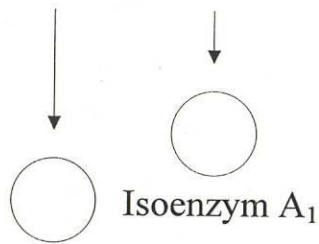
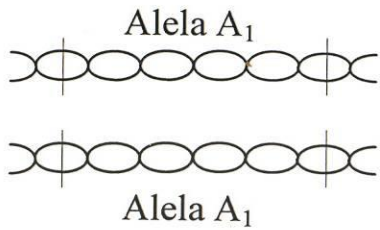
- **zymogram** = výřez gelu s barevnými proužky v různých polohách
- všechny proužky jsou formy téhož enzymu (izoenzymy)

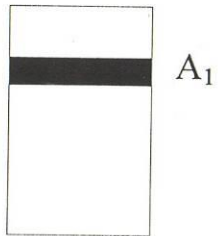
Individuum1

homozygot

$A_1 A_1$

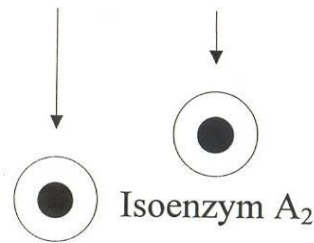
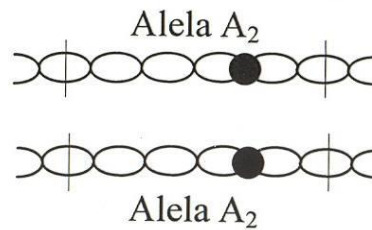
Isoenzym A_1

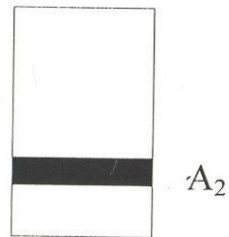
Individuum2

homozygot

$A_2 A_2$

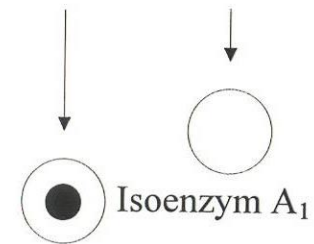
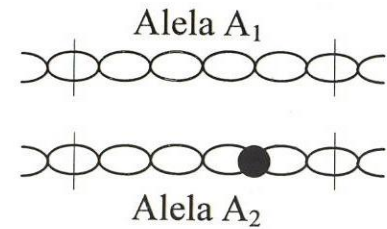
Isoenzym A_2

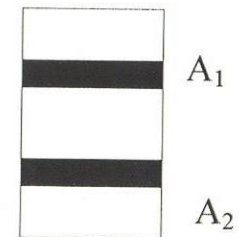
Individuum3

heterozygot

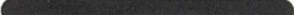

$A_1 A_2$

Isoenzym A_2

- počet proužků rozdílný pro enzymy monomerní a multimerní

	Homozygot	Heterozygot	Homozygot
Monomerní enzym		 	
Dimerní enzym		 	
Tetramerní enzym		 	

- **izoenzymy jsou označovány zkratkou enzymu, např.**

LAP – leucinamino peptidáza

IDH – izocitrát dehydrogenáza

PEPCA- fosfoenolpyruvát karboxyláza.....

**a pořadovým číslem podle rychlosti pohybu v gelu
(nejrychlejší mají nejmenší číslo LAP1, LAP2...)**

Výhody

- výskyt ve všech tkáních u všech druhů
- neprojevuje se vliv prostředí
- analýza snadná, nenáročná, rychlá
- jednoduché zařízení
- stačí malé vzorky pletiv
- možné sériové analýzy

Nevýhody

- pro málo enzym. systémů (20 - 40) jsou separační a barvicí techniky → lze analyzovat jen malý počet genů
- neznáme vztah mezi izoenzymy a hospodářskými znaky

Využití:

a) studium populačních charakteristik

- genetické inventury (struktura populace)
- potvrzení autochtonnosti (JD, SM)
- tok genů, introgrese
- vliv pěstebních opatření na genetickou strukturu
- důsledky selekce způsobené imisemi...

b) studium reprodukčních charakteristik

- systém sprášení v SS

c) identifikace rostlinného materiálu

- identifikace klonů
- rozlišení blízce příbuzných druhů a hybridů
- potvrzení autenticity kontrol. křížení

d) studium dědičnosti a vazeb lokusů

3. Molekulární markery

3.1 DNA - markery

- analyzujeme přímo genetický materiál (DNA)**
- jsou stejné ve všech vývojových stádiích a pletivech**
- nejsou ovlivněny prostředím**
- lze studovat kteroukoliv část genomu**
- souborný pojem, zahrnující rozdílné metody a typy markerů**

- 2 hlavní techniky

a) zjišťování polymorfismu délky restrikčních fragmentů

Restriction Fragment Length Polymorphism (RFLP)

b) techniky založené na PCR

Restriktáza	Štěpené místo
<i>AluI</i>	5' -- AG CT -- 3'
	3' -- TC GA -- 5'
<i>HhaI</i>	5' -- G CG C -- 3'
	3' -- C GC G -- 5'
<i>HaeIII</i>	5' -- GG CC -- 3'
	3' -- CC GG -- 5'
<i>EcoRI</i>	5' -- G AATT C -- 3'
	3' -- C TTAA G -- 5'
<i>BamHI</i>	5' -- G GATC C -- 3'
	3' -- C CTAG G -- 5'
<i>XhoI</i>	5' -- C TCGA G -- 3'
	3' -- G AGCT C -- 5'

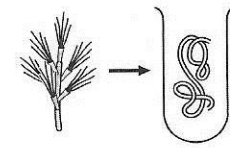
Tab. 3.4: Restriční enzymy štěpí molekuly DNA na určitých specifických místech krátkých nukleotidových sekvencí (jsou uvedeny čtyř- a šestinukleotidové sekvence).

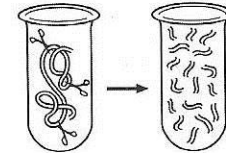
Postup:

- izolace DNA
- štěpení restriční endonukleázou
- vznik fragmentů DNA
- elektroforéza
- přenos na nylonovou membránu
- podélné rozštěpení DNA
- hybridizace se značenou sondou
- vizualizace radiografií

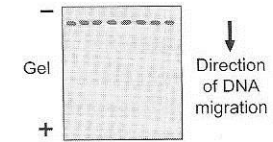
STEP 1
DNA isolation

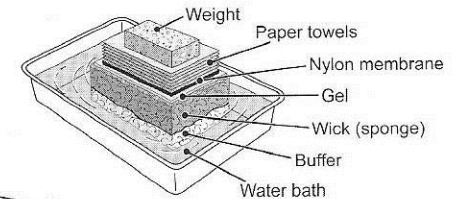
STEP 2
Restriction enzyme
digestion of
genomic DNA

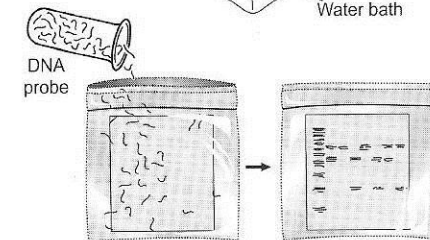
STEP 3
Electrophoresis
of DNA samples

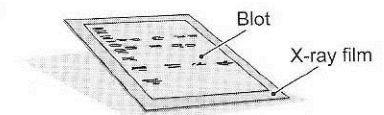
STEP 4
Southern blotting

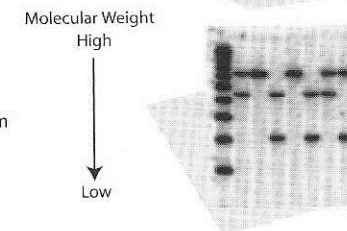
STEP 5
Probing of
Southern blot

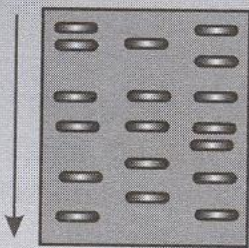
STEP 6
Autoradiography

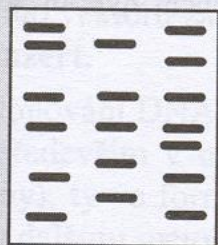
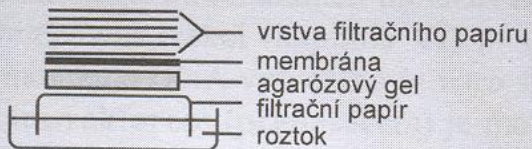
STEP 7
Autoradiogram
with RFLPs

Restrikční fragmenty DNA separované elektroforézou.

Přenos na membránu.

Fragmenty DNA přenesené na membránu.

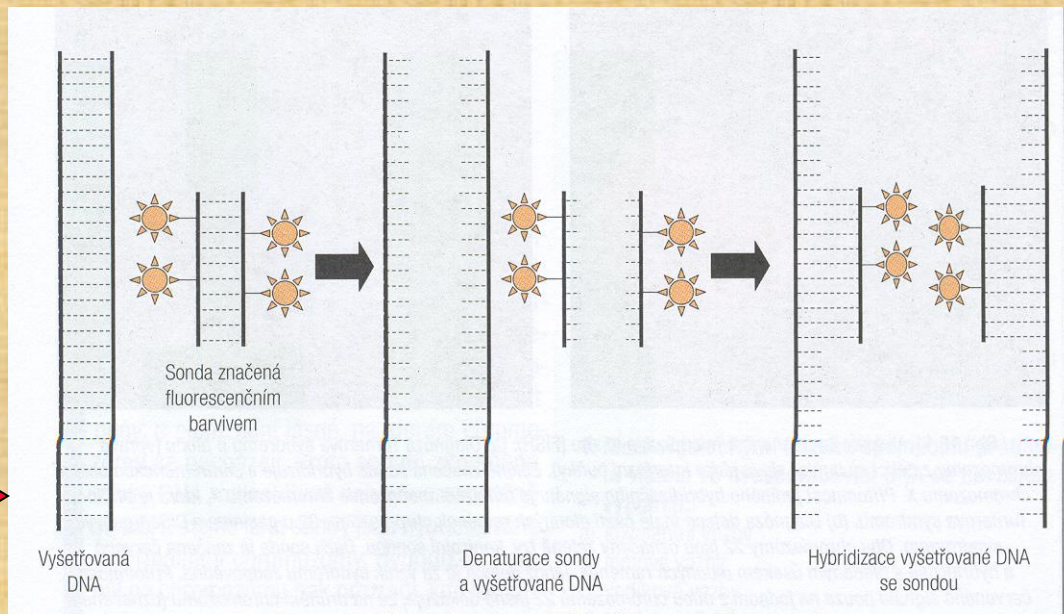
Hybridizace se sondou (zde značenou radioaktivně).

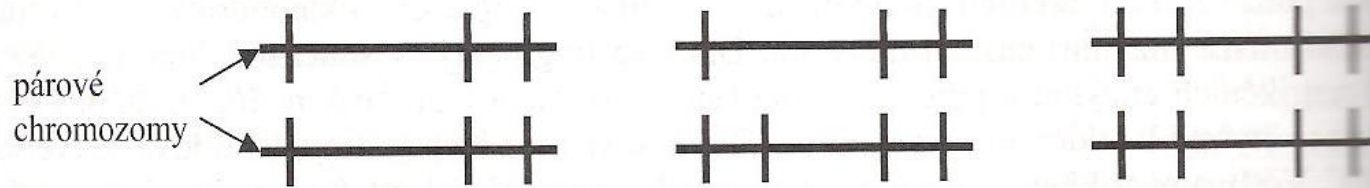

autoradiogram

Fragmenty, k nimž sonda hybridizovala.

Schéma metody RFLP

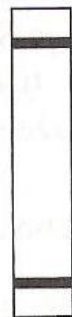

genotyp

AA

Aa

aa

gely po elektroforéze s pruhy DNA po restriční štěpení

Výhody

- lze použít u materiálu v každém stáří (pokud lze získat vhodné množství DNA)
- neprojevuje se vliv vývoje
- neomezený počet kombinací endonukleáz a vzorků
- lze vzorkovat celý genom

Nevýhody

- technická složitost
- vysoké pořizovací náklady na vybavení laboratoře
- časové nároky
- použití radioaktivních vzorků - bezpečnost, kvalifikovaný personál
- vyžaduje značné množství čisté DNA

b) Techniky založené na PCR (PCR = polymerázová řetězová reakce)

izolace DNA

amplifikace (zmnožení) DNA v cyklu

(nutno dodat primer

deoxynukleotidfosfáty (dNTP)

DNA-polymerázu)

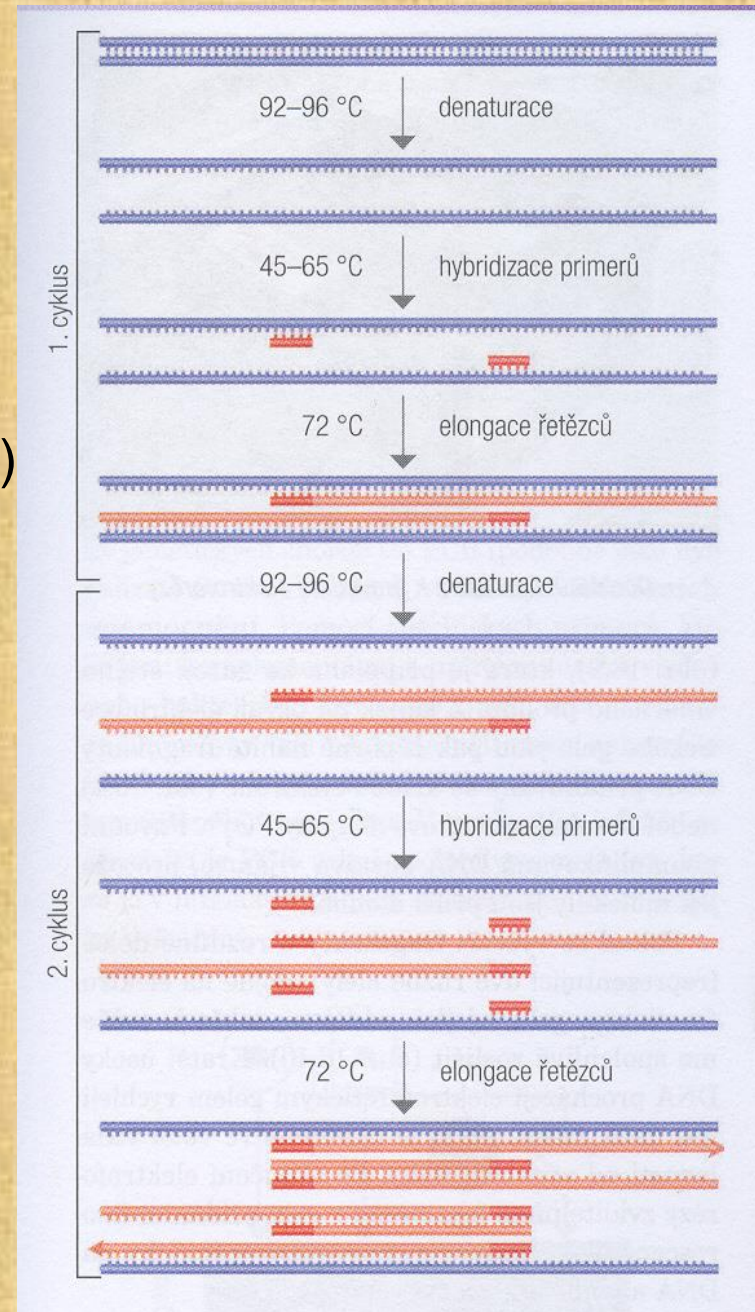

3 kroky cyklu

a) denaturace DNA (92-96 °C)

b) hybridizace primerů (45 – 65 °C)

c) elongace nukleotidových řetězců (72°C)

20 – 40 cyklů

- elektroforéza segmentů

- zviditelnění etidium bromidem

DNA markery využívající PCR

RAPD- Random Amplified Polymorphic DNA

= náhodně amplifikovaná polymorfní DNA

AFLP – amplified fragment length polymorphism

= polymorfismus délky amplifikovaných fragmentů

VNTR – variable number of tandem repeats

= minisatelite

SSR – simple sequence repeats

= mikrosatelite

Využití genetických markerů

1. taxonomie

fenoly, terpeny

2. studium geografické proměnlivosti

terpeny

3. studium genetické struktury přirozených a šlechtitelských populací a procesů na populační úrovni

terpeny, izoenzymy

4. identifikace a verifikace šlechtitelského materiálu (klonů a jejich směsí, hybridů)

izoenzymy, DNA - markery

5. selekce na odolnost (markery rezistence)

fenoly, terpeny

6. studium genetického materiálu

DNA - markery

Prokazování identity a původu reprodukčního materiálu pomocí genet. markerů v les. praxi

Podmínky použitelnosti markeru:

ontogenetická stabilita

výskyt ve všech ontogen. stádiích

izoenzymy, DNA-markery

Charakter reprodukční materiálu lesních dřevin

- **klonový (TP, VR, SM)**

- **generativní**

  - z porostu**

    - (sta až tisíce genotypů, každý 1x)

  - z klonového semenného sadu**

    - (několik desítek různých genotypů, každý zastoupen několika jedinci)

Princip prokazování identity a původu

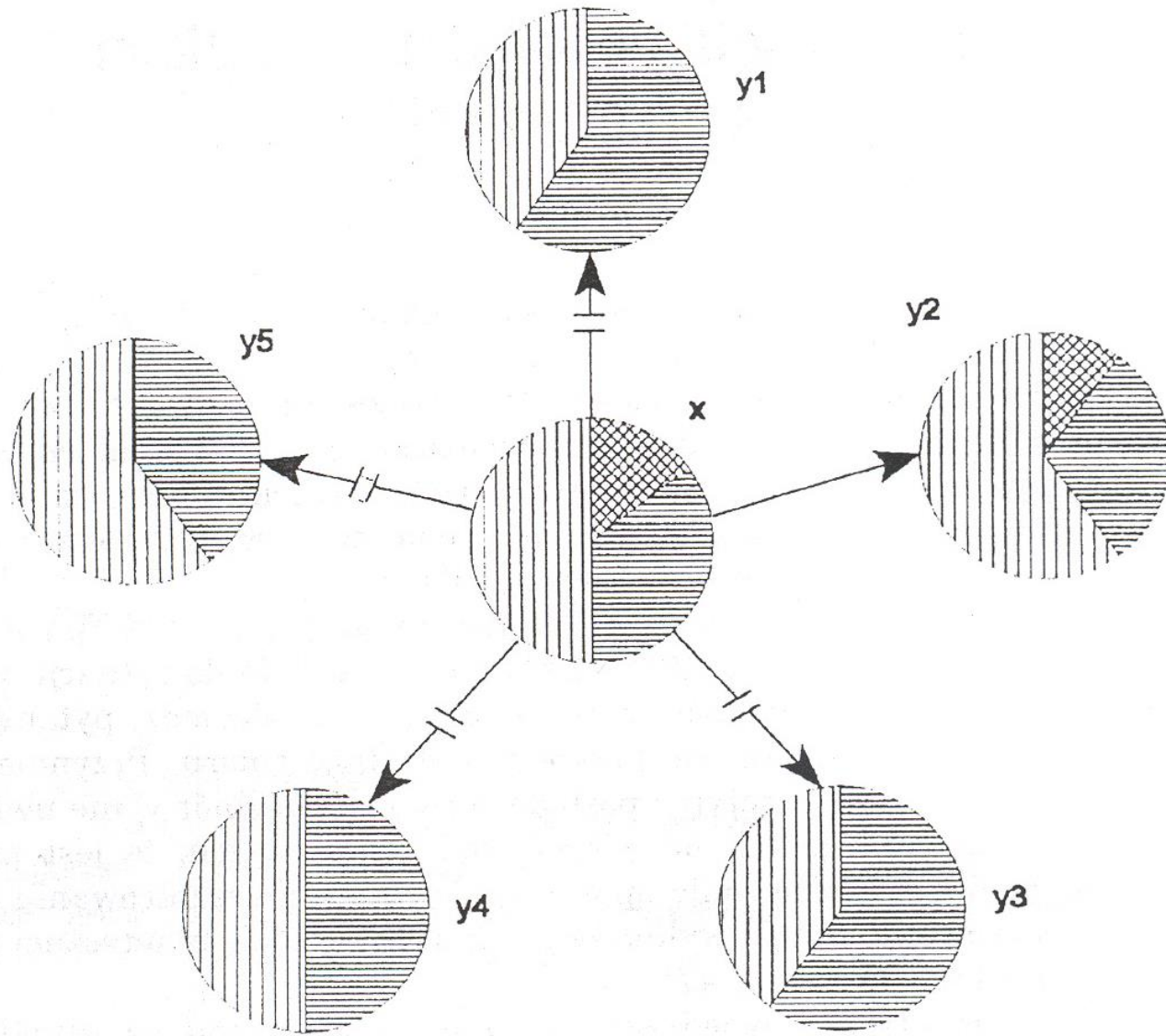
🌐 klonového mat.

- všichni jedinci stejný genotyp $\Rightarrow$ srovnat zymogramy

🌐 generativní materiál

- srovnání genetické struktury zdrojového porostu nebo sadu a potomstva (osivo, sazenice) na základě

a) přítomnosti/absence genů/alel ve zdrojovém porostu a potomstvu

problémy:

- ***pokud se alela nalezená v potomstvu nevyskytuje ve výběrovém souboru mateřské populace, neznamená to, že se v ní nemůže vyskytovat***
- ***velikost souboru ovlivňuje spolehlivost závěru***

b) srovnání frekvence alel ve zdrojovém porostu a potomstvu

- ***problém, nakořik potomstvo reprezentuje mateř. porost (sběr jen z některých stromů, ztráty při zpracování a pěstování...)***

původ nelze jednoznačně potvrdit

